

Bölüm 5. Devletin Fiyat Kontrolü

Devlet fiyat kontrolü ederek piyasaya müdahale edebilir. Bunun en temel 2 yolu vardır:

1- Tavan Fiyat

2- Taban Fiyat

Tavan fiyat bir mal veya hizmet için devletçe belirlenen maksimum fiyattır. Mal veya hizmet en çok o fiyattan satılabilir. Bu belirlenen fiyat üzerinde alım-satım yapılması yasaktır.

Savaş ve kıtlık gibi durumlarda uygulamaları gözükmüştür. Bunun yanı sıra devlet bazen tüketicileri korumak veya enflasyonu düşürmek amacıyla da tavan fiyat uygulamasına gider.

Örneğin, Türkiye’de 1979 yılında tüpgaz, ampül, sigara ve şeker gibi bazı mallarda devletçe belirlenen tavan fiyatlarda talep fazlası ($talep > arz$) vardı ve kuyruklar oluşuyordu.

Bu uygulama yasal olmayan **karaborsa** uygulamasına yol açmaktadır. **Karaborsa** malların bazı kişiler tarafından tavan fiyattan satın alınıp yasak olmasına rağmen gizlice tavan fiyattan daha fazlaya satma durumuna denir.

Önemli notlar: Tavan fiyatı piyasa denge fiyatından daha küçüktür. Tavan fiyatı uygulaması sonucu talep arzı aşar ve talep fazlası oluşur. Bu uygulama nihayetinde karaborsaya neden olur. Karaborsada fiyat belirlenen tavan fiyattan yüksek olur.

Taban Fiyat

Taban fiyat devletin piyasalara müdahale ederek bazı mal ve hizmet ve üretim faktörleri için ödenecek bir minimum fiyat belirlemesine denir.

Önemli örnekler:

1. Devletin çalışanları korumak için **asgari ücret** uygulaması. Çalışanlar bu ücretin altında bir ücret ödenmesi yasalara aykırıdır.
2. **Tarım ürünlerine taban fiyat uygulaması:** Türkiye'de devlet tütün, fındık, buğday ve çay gibi bazı ürünler için taban fiyat uygular. Üreticiler devlete veya diğer alıcılara bu ürünleri en az taban fiyattan satar.

Taban fiyat denge fiyatının üstündedir. Taban fiyatı uygulaması sonucu arz talebi aşar ve arz fazlası oluşur.

Bölüm 6: TÜKETİCİ DAVRANIŞI TEORİSİ

Talebin gerisinde tüketici davranışı (bölüm 6), arzın gerisinde ise firma davranışı yatar (bölüm 7).

Tüketicinin bir mal veya hizmeti satın alıp tüketmesi sonucu elde edeceği haz veya mutluluğa ekonomide **fayda** denir.

Tüketicinin temel amacı **fayda maksimizasyonudur** .

Faydanın ölçülebildiğini varsayacağız. Bu yaklaşıma **kardinal yaklaşım** adı verilir.

Bir mal veya hizmetten belli bir miktarda tüketildiği zaman elde edilen faydaya **toplam fayda** (total utility = TU) denir.

Bir mal veya hizmetten bir birim fazla tüketildiği zaman toplam faydada meydana gelen değişmeye **marjinal fayda** (marginal utility=MU) denir. Bir başka değişle ilave 1 birim tüketmenin sağladığı faydadır.

$$MU = \Delta TU$$

Burada üçgen işareti değişimi ifade etmektedir. **Yani marjinal fayda, toplam faydada ki değişime eşittir.**

Marjinal fayda ve toplam fayda arasındaki ilişki Ahmet Bey'in günlük hamburger tüketimi itibarıyla aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Günlük Hamburger Miktarı	Toplam Fayda (TU)	Marjinal Fayda (MU= Δ TU)
0	0	-
1	6	6
2	10	4
3	13	3
4	15	2
5	16	1
6	16	0
7	14	-2

1. hamburgerin sağladığı fayda 6 birimdir.

2. hamburgerin sağladığı fayda 4 birimdir.

3. hamburgerin sağladığı fayda 3 birimdir. Örnek olarak 3. hamburgerin sağladığı marjinal fayda 3'tür. Bu değer 3. hamburgerdeki toplam fayda eksi bir önceki yani 2. hamburgerde sağlanan toplam fayda şeklinde hesaplanır ($13-10=3$).

4. hamburgerin sağladığı fayda 2 birimdir.

5. hamburgerin sağladığı fayda 1 birimdir.

6. hamburgerin sağladığı fayda 0 birimdir. Marjinal faydanın 0 olduğu noktaya **doyum noktası** nedir. Rasyonel tüketiciler doyum noktasından fazla tüketim yapmaz.

7. hamburgerin sağladığı fayda -2 birimdir. Bu ve bundan sonraki hamburgerler fayda değil rahatsızlık veriyor.

2 önemli not:

- Toplam fayda önce (azalarak) artar. Zirveye ulaşır. Sonrasında azalır.
- Marjinal fayda sürekli azalır.

Bir mal veya hizmet tüketiminde, her ilave birimden daha az fayda edilmesi durumuna **Azalan Marjinal Fayda Kanunu** denir.

Bir başka değişle, marjinal faydanın sürekli azalmasına **Azalan Marjinal Fayda Kanunu** denir.

Yukarıdaki örnekte de marjinal fayda 6, 4, 3, 2, 1, 0 ve -2 şeklinde azalmaktadır.

TÜKETİCİ DENGESİ

Tüketici gelirinin tümünü kullanarak ürün piyasalarında hangi mal ve hizmetlerden hangi miktarlarda satın alıp tüketirse, toplam faydası maksimum olur?

Bu sorunun yanıtına **tüketici dengesi** adı verilir. Tüketici dengesinde tüketici faydasını maksimize etmektedir.

Tüketici toplam faydasını maksimize ederken,

- 1) Sınırlı miktardaki gelirini,
- 2) Piyasadaki mal ve hizmet fiyatlarını,
- 3) Tercihlerini

göz önünde bulunduracaktır.

Bir başka değişle yukarıda sayılan bu 3 unsur (gelir, fiyatlar ve tercihler) tüketici dengesinin belirleyicileridir.

TÜKETİCİ DENGE KOŞULU:

2 mal olsun: A ve B.

Tüketici denge koşulu, gelirin tümü harcandığında A malından sağlanan marjinal faydanın A malının fiyatına bölümü, B malından sağlanan marjinal faydanın B malının fiyatına bölümüne eşit olmasını ifade eder.

Formül şeklinde yazarsak tüketici denge koşulu şöyle ifade edilir:

$$\frac{MU_A}{P_A} = \frac{MU_B}{P_B}$$

DEĞER PARADOKSU:

Su gibi insan hayatı için çok önemli ve gerekli bazı malların fiyatlarının düşük, buna karşın elmas gibi insan hayatı için hiç de o kadar önemli ve gerekli olmayan bazı malların fiyatlarının yüksek olması yüzyıllar boyunca insanları ve özellikleri filozofları düşündürmüştür.

Değer paradoksu adı verilen bu durum ancak marjinal fayda teorisi geliştirildikten sonra açıklanabilmiştir:

Doğada su boldur ve arzı fazladır. Bu sebeple denge fiyatı düşük, denge miktarı çoktur. Tüketiciler su tüketiminden elde ettikleri toplam fayda çok olmasına karşın, çok miktarda su tüketildiği için son biriminin sağladığı fayda (marjinal fayda) düşüktür (azalan marjinal fayda kanunu gereği).

Elmas ise doğada çok azdır. Bu sebeple denge fiyatı suya göre çok yüksek, denge miktarı ise çok azdır. Tüketiciler elmas tüketiminden elde ettikleri toplam faydanın sudan elde edilen toplam faydadan çok daha düşük olmasına rağmen, satın alınan elmas miktarı çok az olduğu için elmasın son birimin sağladığı fayda (marjinal fayda) suyunkinden daha yüksektir.

Sayısal olarak düşünecek olursak

$$\frac{MU_{su}}{P_{su}} = \frac{MU_{elmas}}{P_{elmas}}$$

denklemine bakalım. Eğer $MU_{su} = 1$ ve $MU_{elmas} = 1 \text{ milyon}$ olursa, bu eşitliğin yani tüketici dengesinin sağlanması için elmasın fiyatının suyun fiyatının 1 milyon katı olması gerekir.